

פרפראות בפרשה

לעילוי נשמת
הרב חפץ בן אסתר זצ"ל

טבת התשפ"ה
מפטיר בה אמר אדני (יחזקאל כח)

פרשת וארא – שבת מברכים

עלון פרפראות בפרשה וחיידושי תורה מ'א' ועד ת' על פרשת השבוע עניינא דיומא מפרשי ומדרשי חז"ל
התשובות מסודרות לפי סדר א-ב

בפרשה 121 פסוקים = חזון הגאולה, מזל דלי

מולד חודש שבט יהיה ביום רביעי בשעה 6, 17 דקות ו 17 חלקים

שבט ר"ת שנתבשר בשורות טובות. ברכה, שלום, טובה.

צירוף השם הנכבד המאיר בזה החדש הוא הו"ה, ויוצא מראשי תיבות הפסוק (ויקרא כו ג) הָמָר יִמְרְנוּ וְהָיָה הוּא.

מזל חודש שבט הוא דלי שהוא מזלו של ישראל, כי דלי עשוי לשאוב בו מים וזה פעולתו. והנה הוא משמש אל המים, ואין מים אלא תורה (בבא קמא ק יז). כמא דאמר ר' הו"ה פל צמא לכו למים (ישעיהו נה א) להורות על האמור, דמזלו של ישראל הוא עבד משמש אל התורה. והגם ששפיטת המזל מחייב באיזה אופן וכו', הנה על ידי עסק התורה ומצוות יתהפך הכל לטוב, ולכל אשר יחפצו יטו את המזל, כיון שמזלן הוא עבד משמש אל התורה. ותבין לפי זה מה שדרשו רז"ל אצל העבד הנאמן של אברהם אבינו ושהוא היה הראשון ראש יחוסינו, שהגבירו הקב"ה למעלה מן המזלות. הנה עבדו זקן ביתו דרשו עליו בפסוק וכן משק ביתי הוא דמשק אליעזר. (בראשית טו ב) דולה ומשקה מתורת רבו לאחרים (יומא כח ב), ונרמז הדבר אצל העבד להורות על הנ"ל, שעל כן מזל דלי הוא מזלן של ישראל, כי הדלי הוא עבד משמש אל המים, זו תורה, והעבד אין לו רצון בעצמו, כי אם רצון האדון. דל"י במלואו כזה דל"ת למ"ד יו"ד בגימטריא ח' פעמים גלג"ל (528=66/8). היינו ז' כוכבי לכת והגלגל השמיני אשר קבועים בו הכוכבים, כולן בטלים משפיטתם נגד מילוי הדלי, היינו המים זו תורה. גם הניקוד של צירוף השם הנכבד המאיר בחודש הוא בגימטריא גלג"ל. משה רבינו בתחילת החדש הזה, התחיל לבאר את התורה בספר משנה תורה, כדכתיב: בְּעֶשְׂתֵּי עָשָׂר חֹדֶשׁ בָּאָדָם לַחֹדֶשׁ וכו' הואיל משה באר את התורה הזאת לאמר (דברים א ג) לדורות אין מזל לישראל, היינו שמזלן כפוף ומשועבד אל התורה, על כן דייקא בחודש הזה אשר בו מזלן של ישראל, הואיל משה באר את התורה. (בני יששכר חודש שבט מאמר א).

וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי יְהוָה. (ו ב) מה הטעם שהתחיל וַיְדַבֵּר לשון דיבור שהוא קשה ובשם אֱלֹהִים המורה על מידת הדין, וסיים וַיֹּאמֶר לשון אמירה רכה ובשם יְהוָה המורה על מידת הרחמים. משה רבינו כשאמר לְמַה תִּרְעָתָה לָעַם הַזֶּה ביקשה מידת הדין לפגוע בו מה עשה השי"ת ברוב רחמיו התחיל לדבר עמו בדין ובלשון עז ועל ידי כן נשתתק מידת הדין והקטרוג ואז פנה אליו ברחמים וַיֹּאמֶר אֵלָיו בלשון רכה אֲנִי יְהוָה ברחמים. ועוד בא להורות כי יְהוָה הוא הַלֵּל בְּהַשְׁגָּה נפלאה מאת היוצר כל הוא אלוקינו. וזהו (תהלים ק ג) דַּעוּ כִּי יְהוָה הוּא אֱלֹהֵינוּ. וזהו כו"ס ישועות אשא ויבשם יְהוָה אֶקְרָא. (תהלים קטו יג). פרעה ולא נעשה בו תיכף דין בשיעור המערכה להראות מופת ההויה-תמה על זה. והשם יתברך הודיעו שגם בהנהגת הטבע משתתף הויה-רק כשהוא בהסתר פנים וזהו וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים וכו' וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי יְהוָה. (אגרא דכלה). ועוד שהצדיקים מהפכים מידת הדין למידת הרחמים. וכן קושי השעבוד יורו את הגאולה. (מנחת יהודה) אֱלֹהִים ר"ת אמרת למה הרעות יהושע מכנים. רמז לו שלא יכנס לארץ (החיד"א).

ואורא ר"ת אֲנִי רִאשׁוֹן וְאֲנִי אַחֲרֹן המכות ניתנו לַמֶּעַן תִּדְעוּ כִּי אֲנִי יְהוָה בְּקֶרֶב הָאָרֶץ. המכות הוכיחו את מציאותו של השם יתברך ואת שליטתו על כל הבריאה. (הבעש"ט)

וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִמִּתְחַת סִבְלַת מִצְרַיִם וְהִצַּלְתִּי אֶתְכֶם מֵעֲבָדֵתָם וְגֵאלְתִּי אֶתְכֶם בְּזֵרוֹעַ נְטוּיָה (ו ו) נלא יפחתו לו מארבע פסו"ט ש"ל זין (פסחים צט:).

כוס בגימטריא אֱלֹהִים, כל זמן שהשגחת השם הויה-ב"ה הינה בגלוי לעין כל, אומות העולם אינם יכולים לשלוט בישראל. משא"כ בזמן הגלות מלוכש השגחת השם הנכבד בהנהגת הטבע בגימטריא אֱלֹהִים. ובזמן הגאולה נתגלה כי יְהוָה הוּא הַלֵּל בְּהַשְׁגָּה נפלאה מאת היוצר כל הוא אלוקינו. וזהו (תהלים ק ג) דַּעוּ כִּי יְהוָה הוּא אֱלֹהֵינוּ. וזהו כו"ס ישועות אשא ויבשם יְהוָה אֶקְרָא. (תהלים קטו יג). ועל כן צריך זין דווקא, כי זין הוא התגלות הדבר הנחמד הנטמן בענבים, ונשתנה למעלות לקבוע ברכה בפני עצמו. (בני יששכר)

וארבע כוסות אלו תקנת חכמים אחד לקידוש ואחד להגדה ואחד לברכת המזון ואחד לגמור את ההלל ואמרו בבראשית רבה ארבע כוסות אלו כנגד ארבע גאולות והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי והענין לומר שכל אחת גאולה בפני עצמה, הראשון גאולת השעבוד והוא והוצאתי אֶתְכֶם מִמִּתְחַת סִבְלַת מִצְרַיִם ר"ל אותן העבודות הקשות שהיו משתעבדים בהם, וגאולה שניה והצלתי אֶתְכֶם מֵעֲבָדֵתָם ר"ל מכל שעבוד אף משעבוד הרגיל בכל מלכות והוא שעבוד מסים וארנוניות וכיוצא בהם, והשלישית וגאלתי אֶתְכֶם בְּזֵרוֹעַ נְטוּיָה כלומר שאף בשאר הגאולות אפשר להיות עומדים בניהם בשפלות ובכו"ו אלא שהכה בשונאים ועשאים אדונים וזהו בְּזֵרוֹעַ נְטוּיָה, הרביעית שלקחם לו לעם קדוש ונתן לנו את תורתו והוא תכלית הכל ועליו נאמר וְלִקְחָתִי אֶתְכֶם לִי לְעָם. (מאירי – פסחים צט:)

ד' לשונות של גאולה – כי האדם יש בו מד' יסודות אש רוח מים ועפר. ואיתא בזוהר (שמות תרלו ד"ה וידבר אלקים) על הפסוק (יחזקאל לו ט) מֵאֲרָבַע רִחוֹת בָּאִי הָרוּחַ שגם הרוח יש בו מד' יסודות רוחניים. כי הקב"ה צר צורת הגוף בדמיון הנפש כמו שכתבו חז"ל אין צֶרֶךְ פֶּאֱלִינִי. ולכן יש ד' גאולות שצריך הנפש להיות נגאל מד' יסודות הגשמיים. וזה עיקר הגאולה שיתמשכו יסודות הגוף אחר יסודות הנפש. ויש ד' בחינות עיקריות בעבודת הבורא, יראה אהבה תורה ומצוות, מול ד' אותיות ה'. יראה בחינת אש. אהבה מים. תורה רוח. מצות תיקון הגוף בבחינת עפר שהיא בחינה תחתונה מכולם. כמו שיש תרי"ג איברים וגידים בגוף כן רמ"ה ושס"ה מצות בנפש. ואמרו חז"ל (מכות ג מט"ו) רָצָה הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְנִפּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל, לְפִיכָה הִרְבָּה לָקֶם תּוֹרָה וּמִצְוֹת שֶׁעַל יָדָן מְזוּכָר הַגּוּף לְהִתְמַשֵּׁךְ אַחֲרֵי הָאֵרֶת הַנִּשְׁמָה. ועל ידי יציאת מצרים נשאר זכר זה לבני ישראל בשבתות ובמועדים שיש בהם הארה מציאת מצרים ומפתח של הגאולה. וגלות שלנו בחינת עפר מדרגה התחתונה עד שיהיה גאולה שלימה בב"א. (שפת אמת וארא תרס"ד)

וְהַפְשַׁתָּה וְהַשְׁעֵרָה נִתְּנָה כִּי הַשְׁעֵרָה אֵבִיב וְהַפְשַׁתָּה גִבְעֹל. וְהַחֲטָה וְהַקְסָמָה לֹא גָבֹוּ כִּי אֶפְיִלַת הַנֶּה. (ט לא-לב) חטא בגימטריא כ"ב רומז לכ"ב אותיות התורה והוא פשוטות של תורה. וְהַקְסָמָה רומז לרז"ו התורה שהוא לשון התכסות, לֹא גָבֹוּ כִּי אֶפְיִלַת הַנֶּה רומז שנמשך על ישראל מפלא העליון חסדים מגולים ורחמים פשוטים. וזהו פל"א פְּלֹאֶת נִעְשׂוּ בָּהֶן, היינו פל"א פלאות חכמה העליונה. (מאור ושמש)

רַבִּי יְהוּדָה הָיָה נוֹתֵן בָּהֶם סִמְנִים: דַּצ"ף עַד ש"ש בַּאֲח"ב (הגדה של פסח). כל סדרה של מכות חמורה מקודמותה, דַּצ"ף ראשונה במעלה, קרא פרעה למשה שיסיר ממנו את המכה רק פעם אחת, במכת צפרדע. אַחֲרֶיהָ בַּמַּעֲלָה עַד ש"ש. קרא פרעה למשה רק פעם אחת במכת ערוב. ואחריה במעלה בַּאֲח"ב, קרא פרעה למשה בכל אחת מהמכות – רד, ארבה, חשך, ובמכת בכורות רץ פרעה בעצמו לחפש למשה.

והכי פירושו – אֵת פֶּל מִגִּפְתִּי היינו כל המכות באח"ב מ-ברד ועד בכורות שהם החמורות יותר, לפי שהיא הקשה שבכולן. (אזנים לתורה)
ידועה השאלה לשם מה היה צריך לסימן והלא הכל יודעין לקחת אות אחת מכל מכה ולעשות סימן. אלא לא בא רבי יהודה אלא ליתן סימן המכות שלקו על הים שרבי יוסי היה אומר חמשים מכות. ורבי אליעזר אומר מאתיים ורבי עקיבא אומר מאתיים וחמשים. ובסך הכל עולה חמש מאות. ועל זה שם רבי יהודה הסימן דַּצ"ף עַד ש"ש באח"ב שעולה חמש מאות וא' עם הכולל. וי"א לפי שבספר תהלים אינם סודיים כמו שהן סודיים בפרשה. לפיכך נתן בהם סימן זה להורות שהסדר מהפרשה הוא העיקר. ויש מפרשים לפי שהמכות יש מהם בהתראה. ויש מהם בלא התראה לפיכך נתן בהם סימנים שכלם הולכים שלש שלש. בזה הסדר ב' עם התראה, והג' בלא התראה. ועוד טעם אחר דַּצ"ף שלשתם על ידי אהרן. עַד ש"ש ערוב דבר לא על ידי זה ולא על ידי זה. שחין על ידי שניהם. כמו שכתוב קָחוּ לָכֶם מִלֵּא תַּפְנִינִים פִּיתֵי כִפְשָׁן. בא"ח על ידי משה. ב' בכורות על ידי הקדוש ברוך הוא נמצא כל סימן בגדר לבד. (קמחא דאבישונא על הגש"פ)

'ויאמר י-הוה אל משה השכם בפקר והתניצב לפני פרעה' (ט יג) מה הטעם שה' אמר למשה דוקא בלשון **והתניצב** ולא בלשון **ובא**? במדרש מסופר שפתח ארמונו של פרעה היה נמוך, ומולו עמד פסל, וכך כל הנכנס לפרעה היה חייב להתכופף ובכך השתחוה לפסל. אך היו שלשה אנשים שלמענם נעשה נס, והפתח התרומם בפניהם. ומי הם? יעקב אבינו – **ויבא יוסף את יעקב אביו ויעמדהו לפני פרעה** (בראשית מז, ז) בעמידה ישרה. משה ואהרן – **והתניצב לפני פרעה**. שלשתם נכנסו לפני פרעה כשהם נצבים ועומדים, בלי לכופף את ראשם. (האלישיך)

שאלות

- א. **ויקרא גם פרעה לחכמים ולמכשפים ויעשו גם הם חרטומים מצרים בלטהייהם בן.** (ו יא) קי"ל (שבועות יג) אתים וגמים ריבויין, אכין ורקין מיעוטיין. מכיון שכתוב שקרא פרעה לחכמים ולמכשפים מה בא לרבות גם.
- ב. **ולא יכלו החרטומים לעמוד לפני משה מפני השחין כי היה השחין בחרטומם ובכל מצרים.** (ט יא) מה הטעם דכתיב ברישא ולא יכלו החרטומים לעמוד לפני משה מפני השחין בכתיב מלא י', ובסיפא כי היה השחין בחרטומם בכתיב חסר.
- ג. **ויאמרו החרטומם אל פרעה אצבע א-להים הוא** (ח טו) איתא במדרש (ש"ר ז) כיון שראו החרטומים שלא יוכלו להוציא הכנים מיד הכירו שהיו המעשים מעשה א-להים ולא מעשה שדים ועוד לא חששו לדמות עצמן למשה להוציא המכות. מה פירוש הפסוק (ט יא) **ולא יכלו החרטומים לעמוד לפני משה מפני השחין** שהרי הם לא ניסו להביא גם שחין.
- ד. **ובני שמעון ימואל וימין ואהד ויכין וצחר ושאול בן הכנענית אלה משפחת שמעון.** (ו טו) אמר רבי יוחנן חמשה שמות יש לו זמרי וכן סלוא ושאול וכן הכנענית ושלומיאל בן צורי שדי. (סנהדרין פב:). מי היתה אימו של שאול בן הכנענית.
- ה. **ואתה ועבדיך ידעתי כי טרם תיראון מפני י-הוה א-להים. והפשתה והשערה גפתה כי השערה אביב והפשתה גבעל. והחשה והקסמת לא גבו פי אפילת הנה.** (ט ל-לב). לכאורה שני הפסוקים האלה שעניינם שהפשתה והשערה והחשה והקסמת לא נוכח, אין מקומם כאן, והם היו צריכים להיכתב או לעיל כשסיים הכתוב לספר את אשר הכה הברד, או להלן לאחר שמספר הכתוב שסרה מכת הברד.
- ו. ראה בפרשה לתחיית המתים מן התורה.
- ז. **והפשתה והשערה גפתה כי השערה אביב והפשתה גבעל.** (ט לא) לכאורה קשה שהרי מכת בכורות היתה בחודש ניסן וכל מכה ומכה נמשך עניינה חודש ימים, ומכת ברד היתה בחודש טבת, ואיך היה אביב. הלא בארץ ישראל מצאו בטורח גדול שעורים בט"ו בניסן למנחת העומר.
- ח. **כי אם מאן אתה לשלם את עמי הנני מביא מחר ארבה בגבולך.** (י ד) לא מצינו שאמר הקב"ה למשה על מכת ארבה, מהיכן היה יודע להתרות בפרעה. ואני אקשה את לב פרעה והרבייתי את אתמי ואת מופתי בארץ מצרים. (ז ט) מה ההבדל בין אות למופת.
- י. **ויעשו כן החרטומים בלטהייהם להוציא את הכנים ולא יכלו ויהי הכנם באדם ובבהמה.** (ח יד) את בא לרבות, מנין סוגי הכנים שבאו על המצרים.
- י. **וישלח פרעה ויקרא למשה ולאהרן ויאמר אלהים חטאתי הפעם י-הוה הצדיק ואני ונעמי תרשעים.** (ט כו) כיצד יכל פרעה לשלוח לקרוא למשה ולאהרן שיבואו אליו כדי שיבטלו את המכה, והרי לכאורה כל שליח שיצא מהבית לשליחות זו, ימות בדרכו לארץ גושן ע"י הברד הכבד.
- כ. **ויאמר משה לפרעה התפאר עלי למתי אעתיך לך ולעבדיך ולעמך לתקרית הצפודעים ממך ומבתיך רק ביאר תשארכה.** (ח ח) מה הטעם שמשה רבינו אמר לפרעה רק ביאר תשארכה.
- ל. **ויבא משה ואהרן אל פרעה ויעשו כן כאשר צוה י-הוה וישלח אהרן את מטהו לפני פרעה ולפני עבדיו ויהי לתנין.** (ז י) מה הטעם שתחילת האותות שעשה לפרעה היה תנין הוא הנחש, ולא שאר בהמות וחיות כגון סוס או שור אריה וזאב וכדומה.
- מ. **ויעשו גם הם חרטומים מצרים בלטהייהם בן.** (ז יא) ויעשו כן חרטומי מצרים בלטהייהם (ז כב) פרש"י - ורבותינו אמרו: 'בלטהייהם', מעשה שדים; 'בלטהייהם', מעשה כשפים (סנהדרין ס"ז ע"ב). מה ההבדל בין מעשה שדים לבין מעשה כשפים.
- נ. **ויעשו כן החרטומים בלטהייהם להוציא את הכנים ולא יכלו ויהי הכנם באדם ובבהמה.** (ח יד) פרש"י - שאין השד שולט על ברירה פחותה מפשעוֹרה (סנהדרין ס"ז:). איתא במדרש (ילקוט"ש) ארבע עשר מיני כינים הביא עליהם הקטנה שבהן כביצה של תרנגולת והגדולה שבהן כביצה של אווז. אם כן למה החרטומים לא היו יכולים להביאם.
- ס. **כי אם אינך משלם את עמי הנני משלח בך ובעבדיך ובעמך ובבתיך את הערב** (ח יז) מה הטעם שבמכת ערוב כתיב לשון שילוח ולא בשום מכה אחרת.
- ע. **וינדבר משה לפני י-הוה לאמר הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה ואני ערל שפתים.** (ו יב) לכאורה אפשר להפריך הק"ו, שהרי אין לפרעה קצור רוח ועבדה קשה.
- פ. **כי בפעם הזאת אני שלח את כל מגפתי אל לבך ובעבדיך ובעמך** (ט יד) פרש"י - למדנו מכאן שמפת ברד שקולה כנגד כל המפות. מספר החולאים ומיני המוות ששלטו במצרים עקב המכות. ומדוע נאמר על מכת ברד ששקולה היא כנגד כל המכות.
- צ. **וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבדים אתם ואזכר את בריתי.** (ו ה) קי"ל (שבועות יג) אתים וגמים ריבויין, אכין ורקין מיעוטיין. מאי דכתיב וגם אני שמעתי, הול"ל ואני שמעתי.
- ק. **ובני עזיאל מישאל ואליעזר וסתר.** (ו כב) מה הטעם שנמנו בני עזיאל ולא נמנו בני חבורן. וכתיב (דה"א כג יט) בני קהת עמרם יצחק חבורן ועזיאל ארבעה. וכן מה הטעם שכל התולדות שנמנו כאן נכתבו שלא כסדר.
- ר. **ואני אקשה את לב פרעה והרבייתי את אתמי ואת מופתי בארץ מצרים.** (ז ט) לכאורה איך העניש הקב"ה את פרעה אחרי שנלט ממנו את הבחירה.
- ש. **משפיל לאספה האזינה עמי תורתיו הטו אונקם לאמרי פי.** (תהלים עח) מה הטעם שלא הזכיר במזמור זה המדבר על ענין מכות מצרים את מכות כנים שחין וחושך.
- ת. **והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי למת אתה לאברהם ליצחק וליעקב ונתתי אתה לכם מורשה אני י-הוה.** (שמות ו ח) היכן מצינו שנתקיימה הבטחת הקב"ה להביא את בני ישראל יוצאי מצרים לארץ ישראל, ולא מצינו שכן היה אלא ואת בניהם הביא שמה אבל כל דור יוצאי מצרים מבין עשרים שנה נפלו פגריהם במדבר.
- ת. מספר השנים בהם השרה שכינתו יתברך בשני בתי המקדש. רמז בפסוק (ד ו) וגם הקמתי את בריתי אתם למת להם את ארץ כנען את ארץ מגריהם אשר גרו בה.

תשובות

- א. אשתו של פרעה בא לרבות – לפי שהיתה שקולה במכשפות כנגד כל החכמים והמכשפים. (פנעה רזא, הרוקח) א"נ שכך אמר להם פרעה מה הגבורה הזאת שאתה עושה אפילו התינוקות יכולין לעשות, וזהו גם בא לרבות. (מושב זקנים)
- ב. בושת כולם לא היה שוה – יש מהחרטומים שנתביישו יותר ויש שנתביישו פחות לכך כתיב מלא. אבל פי הנה השחין בחרטומם הרי היה בכולן שוה לכך כתיב חסר. (טעמא דקרא)
- ג. גדול וחשוב נעשה משה בעיניהם ובעיני פרעה ועבדיו והם החלו לכבדו, וכבר לא היו מדברים עמו בהיותם יושבים, כי אם בעמדם על רגליהם. ואומר הכתוב כאן שלא יכלו החרטומים לקום ולעמוד לפני משה מפני השחין שהפריח אבעבועות גם ברגליהם דהיינו על ברכיהם ושוקיהם. (תוס' השלם) א"נ, לא יכלו החרטומים לעמוד לפני משה לעולם, וזאת מפני השחין שהיה תמיד על גופם, מכיון שלקו בשחין שוב לא התרפאו לעולם. (יפה תואר)
- ד. דינה בת לאה היתה אמו. בן פנענית בגימטריא דינה בת יעקב. 653 (הרוקח)*
- ה. המשך דבריו של משה אל פרעה הם, שכך אמר משה אל פרעה ידעתי כי תרם שרק בטרם תסור המכות תיראון מפני י-הנה א-להים, אמנם כשסרה המכה אתם שבים לאיולתכם וממשיכים להמרות את פי ה', אבל דעו לכם שרק הפשטה והשערה נכתה שהם מאכל בהמה, אבל החטה והפסגות שהם מאכל אדם וממנה חיותכם לא נפו – במכה הזאת. ואם תשובו להמרות את פי ה' אזי יביא עליכם מכה נוספת שתשחית את כל מה שהותיר לכם השי"ת במכה הזאת. (הרמב"ן, נתיבות דעת)
- ו. וגם הקמתי את בריתי אתם למת להם את ארץ כנען את ארץ מגריהם אשר גרו בה. (ו ד) 'לתת לכם' לא נאמר אלא 'לתת להם' – מכאן לתחת המתים מן התורה. (סנהדרין ז:) דמשמע שהבטיח הקב"ה לתת לאבותינו אברהם יצחק ויעקב את ארץ ישראל, ובאמת הלא רק לבניהם נתנה, אלא מלמד שעתידים לחיות וינחלו גם הם את הארץ. (תורה תמימה)
- ז. זרעם ביכרו במצרים לפני ארץ ישראל. ובפירות האילן ארץ ישראל מבכרת ראשונה דכתיב (בראשית יג י) כגן י-הנה כארץ מצרים כלומר באילנות כארץ מצרים לזרעים. (פנעה רזא)
- ח. חקוקות היו על המטה דצ"ך עד"ש באח"ב. וכן לפי שהקב"ה אמר לו וילמען תספר באוני בנך וכן בנך את אשר התעללתי במצרים, ודרך הוא לספר על מכת הארבה, שהרי גם במכת הארבה דיואל כתיב עליה לבניכם ספורי (יזאל א ג) (דעת זקנים)
- ט. טבעי הוא אות הבא לזמן מוגבל. מופת הוא דבר שחוזר לטבע. (אזנים לתורה) מופת אין בו המתנה מלשון פתאום, והאות דבר עתידי ולא לאלתר. (ר' זכריה)
- י. אות הוא דבר שמביא את האדם לידי אמונה, ומופת הוא דבר המפתה להאמין בדבר ההוא, או אות שמיימי, והמופת הוא נס ארצי. (מנחה בלולה)
- י"ד מיני כינים באו על המצרים. כך י"ד אותיות במכת כנים פרשה: כנים, כנים, כנים, כנים. (הרוקח)*
- י"ה ישראלים שהיו אצלו שלח – שלחם לא הזיק הברד. ולכך כתיב וישלח פרעה, ובכל המכות כתיב ויקרא למשה ולאהרן, משון שבכל המכות קרא להם על ידי עבדיו ויד עבד כיד רבו אבל בברד שום מצרי לא היה יכול לצאת החוצה. (טעמא דקרא) ואפשר לומר ששלח את דתן ואבירם – דכתיב (ד יג) ואמר פרעה לבני ישראל נבכים הם בארץ סגר עליהם המדבר. תרגום יונתן וימר פרעה לדתן ואבירם בני ישראל דמשפירון במצרים, שהיו מצויין אצלו. כישוף אינו מתקיים במים – כדאמרינן (סנהדרין יז:) זעירי איקלע [הזדמן] לאלכסנדריא של מצרים, זבן חמרא [קנה חמור]. כי מטא לאשקוייה מיא פשר, וקם גמלא דוסקניא [כאשר הגיע להשקות מים התבטל הכישוף ונתגלה שאינו חמור, ונעשה דף של גשר – מין עץ הוא]. פרעה והחרטומים היו חושבים שמשה היה עושה מעשיו בכישוף, ולכן אמר משה רק ביאר תשאנה בזה תוכל לדעת שאין זה מעשה כשפים. וכן מעשה הכישוף יהיה לזמן מוגבל, וישב הטבע לאיתנו תיכף כשיבוטל הכישוף והישארותם ביאור תוכיח. (ספורנו) א"נ שאם יסורו כולם עדיין יתלה הדבר במקרה אבל ע"י שישארו ביאור לזכר עולם ידע שהוא פועל א-להים אשר זכר עשה. (מלבי"ם)
- ל. לשון הרע חטא הנחש והחטאי את חוה, וכן פרעה הרשע חטא בלשון לפי שאמר (ה ב) מי י-הנה אשר אשמע בקלו לא ידעתי את י-הנה, לפיכך תחילת האותות היה בנחש לרמוז לו שיענש כמו שנענש הנחש. וכל המטיח דברים כלפי מעלה נדון בנשיכת נחש, ועוד כשם שהנחש מתעקם ומתפשט כך פרעה מקשה את ליבו ומתחזק ברשעו, ופרעה נקרא תנין שנאמר (יחזקאל כט) פרעה מלך מצרים התנין הגדול הלבן בתוך יאיריו, ורמז לו בזה כי כשם שבלע מטה אהרון את מטותם, כך עתיד הקב"ה להבליע את פרעה וחילו בים סוף. (רבינו בחיי)*
- מ. משיביעים השדים וכופין אותם שעושים לאדם כל מה שצריך, שניתן להם רשות וכן לעשות – זהו מעשה שדים. מעשה כשפים אלו אחיות עיניים, שדומה לעולם שהם עושים ואינם עושים מאומה. (מושב זקנים)
- נ. נסים היו כי אין בעולם כאלו וזה ודאי שלא יכולים להביא, אבל היו יכולים להביא כינים פשוטים ועל זה אמר שאין השד שולט על פחות מכשעורה. (טעמא דקרא) א"נ לפי שהיו הכנים ברום (בגובה) אמה על אמה והיו מפסיקין בין רגלי החרטומים לארץ. וגמירי דאין המכשפות מועיל אלא כשרגלי המכשף מגיעין לארץ. כדאמרינן (סנהדרין מד:) במעשה דשמעון בן שטח שתלה שמונים נשים באשקלון. וצויה לבחורים שיגביהו אותן מעל הארץ ואז יוכלו להם. (ילקוט האזוב)
- ס. סכנה בחיה רעה הינה רק כאשר היא משולחת. שהיא טורפת בני אדם. כדאיתא בגמרא (תענית כב.) תנו רבנן: סנה רעה שאמרו, בנמן שהיא משולחת מתריעין עליה, אינה משולחת אין מתריעין עליה. לכן אמר לו הנני משלית בה. (טעמא דקרא)
- ע. עבודה זרה קשה לעובדיה ולכן רוחם היתה קצרה. וק"ו לפרעה שעשה עצמו ע"י. א"נ משה בישר לבני ישראל שה' יגאל אותם מעבודה קשה ולא שמעו אליו, עאכ"ל שפרעה לא ישמע לשלוח את בני מארצו. שהרי אז יהיה לו קצור רוח מהעבודה הקשה שבארצו שתפול על שכמו. (אזנים לתורה) מה שלא שמעו אל משה היינו לפרוש מעבודה זרה, אם כן קל וחומר פרעה שהוא עצמו עובד זרה כמו שאמר לי יאירי ואני עשיתיני אם כן פשיטא שלא ישמע אל משה ושפיר הוי קל וחומר. (תורת משה' להח"ס) והאזה"ח פירש - אולי כי לצד שלא היו בני תורה לא שמעו, ולזה יקרא קוצר רוח כי התורה מרחבת לבו של אדם.*
- פ. פ"ג מיני מוות וחולאים שלטו במצרים, משום שלא היה להם מים שהרי ע"י מכת הדם ומכת צפרדע נתקלקלו כל המימות שבמצרים, וכן לא היה להם לחם משום שע"י הברד והארבה כל החיטה והתבואה נשמדו וכלו. ואיתא בגמרא (בב"מ קז:) וברך את לחמך ואת מימך זו פת במלח וקיתון של מים, מכאן ואילך נהסרתי מחלה מקרבך. 'מחלה' בגימטריא שמונים ושלוש. 'את פל מגפתי' המילה מגפתי מורכבת מ'פג' ו'מות' דהיינו ששלח הקב"ה במכת ברד 'פג' מיני מוות וחולאים. (תורת משה' לחת"ס)*
- צ. צעקת האבות שהיו מצטערים בקבר בשביל צרת בניהם שמעת. כדאמרינן (מנחות גג:) מה לידידי בביתי. (ילקוט האזוב)
- ק. קרח נתקנא על נשיאותו של אליצפן בן עזיאל, שמנהו משה נשיא על בני קהת על פי הדבור. אמר קרח: אחי אבא ארבעה הוי, עמרם הבכור, נטלו שני בניו גלה: אחד מלך, אחד גדול, מי ראוי לטל את השנייה? לא אני, שאני בן יצחק שהוא שני לעמרם? והוא מנה נשיא את בן אחיו הקטן מפקלם. כל התולדות כאן נכתבו שלא כסדר, כתב בני יצחק בין בני עמרם ובין בני עזיאל לומר שנתקנא על אהרון ומשה לפי ששמו את אליצפן בן עזיאל לנשיא. (פנעה רזא) א"נ דכאן לא חשיב אלא אלו שהנהיגו שררה על ישראל במצרים. (טעמא דקרא)*
- ר. רצונו האמיתי היה שלא לשלוח את ישראל. הקשה את לבו ולקח ממנו את ההשפעה שעשו עליו ההתראות והמכות, והועמד על בחירתו החופשית כמו שהיה טרם שהתרו בו או הכו אותו. וההתראות והמכות באו כדי לפרסם את שם ה' בעולם. (אזנים לתורה)
- ש. שלישיות הן – ולא התרה במכה שלישית. כי אין להתרות כי אם פעמיים. (הרוקח) א"נ במכות אלו לא היו יכולין לומר אילו היינו יודעים היינו שומרים עצמינו, ופירוש התראתם שלא ליתן פתחון פה למינים. (מושב זקנים)*
- ת. תנאי הוא והם ניאצו את ה' וממילא לא חלה הבטחה זו. (אה"ח) א"נ כתיב (שמות יד ט) ואשא אתכם על כנפי נשרים ואבא אתכם אלי. תרגום יונתן – וטענית יתכון על עננין הי' כעל גפי נשרין מן פילוסין ואובילית יתכון לאתר בית מוקדשא למעבד תמן פסחא ובההוא לילא אמיתית יתכון לפילוסין ומתמן קריבית יתכון לאולפן אוריית. אם כן שפיר נתקיימה הבטחה זו לפי שביליה שיצאו מצרים נטל הקב"ה את בני' על עננים לביהמ"ק לעשות שם הפסח. (פרדס שמאי)
- ת. תת"ל שנים השרה שכינתו בשני בתי המקדש, כמנין לתת היינו ת"י שנים בבית המקדש הראשון ובית שני ת"כ שנים. (פנעה רזא, בעה"ט)

מקורות / חידודים *

ד. **נִיחָחוּ אֶת דִּינָה** ר' יודן אמר גוררין בה ויוצאין א"ר הונא הנבעלת לערל קשה לפרוש א"ר הונא אמרה ואני אנה הולך את חרפתי עד שנשבע לה שמעון שהוא נוטלה לה"ד (**שם מו**) **וְנִשְׁאָל בֶּן הַקְּנָעָנִית** בן דינה שנבעלה לכנעני ר' יהודה ור' נחמיה ורבנן ר' יהודה אמר שעשה כמעשה כנענים ר' נחמיה אמר שנבעלה מחוי שהוא בכלל כנענים ורבנן אמרין נוטלה שמעון וקברה בארץ כנען. (ב"ר פרק פ"א)

י. ארבעה עשר מיני כינים הביא הקב"ה על המצריים ואלו הם: ירוקנין, ירקובות, קפיון, קפוחות, ספיפין, יעלי מים, נפכדרין, יעלי שדות, נמלה, אבי עצל, אם כינים, עכשיו, כיבי דחכיכי, בוקיבילי. (אליהו רבה ז') ילקוט שמעוני - ארבע עשר מיני כנים הביא עליהם הקטנה שבהן כביצה של תרנגולת והגדולה שבהן כביצה של אווז.

ל. **וַיִּשְׁלַח אֶהָרֹן אֶת מֹשֶׁהוּ לִפְנֵי פְרָעָה וּלְפָנֵי עֲבָדָיו וַיְהִי לַמֶּלֶךְ** – דתנין הוא קרירות, ובלע מטה אהרון את מטותם לבטל מהם כח התנין של מצרים, דכמו שהגזירות היו הולכות ומוסיפות כמו כן הגאולה מהן היה מתחיל מן הגזירה האחרונה ומסלקה עד שנגאלו לגמרי, ועל כן לסלק המרה שחורה והקרירות בראשונה נצטוו משה לעשות בתחילה מופת התנין. (שם משמואל)

נ. **מַעֲשֵׂה בְּמוֹכֵס אֶחָד** ישראל רשע אחד שמת ובו ביום מת אדם גדול בעיר ובאו כל בני העיר ונתעסקו במטותו וקרובי אותו מוכס הוציאו גם את מטת המוכס אחריו וקפצו עליהם אויבים והניחו המטות וברחו והיה שם תלמיד אחד שישב לו עם מטת רבו לאחר זמן חזרו גדולי העיר לקבור את החכם ונתחלף להם מטתו בשל מוכס והיה אותו תלמיד צועק ולא הועיל וקרובי המוכס קברו את החכם ונצטער בה אותו תלמיד מאד מה חטא גרם ליקבר זה בבזיון ומה זכה אותו רשע ליקבר בכבוד גדול כזה נראה לו רבו בחלום ואמר לו אל תצטער בא ואראך בכבודי בגן עדן בכבוד גדול ובא ואראך אותו האיש בגיהנם וציר של פתח גיהנם סובב באזניו אבל פעם אחת שמעתי בגנות תלמידי חכמים ולא מחיתי ולכך נענשתי וזה פעם אחת הכין סעודה לשר העיר ולא בא שר העיר וחילקה לעניים וזה היה שכרו אמר אותו תלמיד עד מתי יהא אותו האיש נדון בדין קשה אמר לו עד שימות שמעון בן שטח ויכנס תחתיו אמר לו למה אמר לו מפני נשים מכשפניות ישראליות שיש באשקלון ואינו עושה בהן דין למחר סיפר אותו תלמיד דברים לשמעון בן שטח מה עשה כינס שמונים בחורים בעלי קומה והיה אותו היום יום גשמים ונתן כד גדולה ביד כל אחד ואחד וקיפל טלית בתוכם ואמר להן הזהרו בהן שהן שמונים ובשעה שתכנסו יגביה איש אחת מהן מן הארץ ושוב אין מכשפות שולטות בכסם ואם לאו לא נוכל להם הלך לו שמעון בן שטח לטרקלין שלהם והניח הבחורים מבחוץ אמרו לו מי אתה אמר להן מכשף אני ולנסותכם בכשפים באתי אמרו לו ומה כשפים בידך אמר להן יכולני להביא לכם שמונים בחורים עטופי טליתות גבובות ואע"פ שהוא יום גשמים אמרו לו הנראה יצא לחוץ ורמז להם הוציאו הטליתות מן הכדים ונתעטפו בהן ונכנסו ואחז כל אחד את אחת מהן והגביה ויכלו להם והוציאום ותלאום כולם ונתקנאו קרוביהם בדבר ובאו שנים מהם וכוונו דבריהם והעידו על בנו של שמעון בן שטח חוב מיתה ונגמר דינו וכשהיה יוצא לייסקל אמר אם יש בי עון זה לא תהא מיתתי כפרה לי ואם אינו כן תהא מיתתי כפרה על כל עונותי וקולר תלוי בצואר עדים ושמעו אלו וחזרו בהם ונתנו טעם לדבריהם מחמת שנאת הנשים ואעפ"כ לא נפטר. (סנהדרין מד: - רש"י)

ע. **הֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁמְעוּ אֵלֵי נְאֻיָּהוּ יִשְׁמַעְנִי פְרָעָה וְנְאֻיָּהוּ עָרַל שְׁפָתַיִם** – הן בני ישראל שהם בני לא שמעו אלי כלומר לא הבינו עילוג לשוני ואין ישמעני פרעה שהוא מלך והדרך הוא לדבר צחות לפני מלכים והיינו דקא מסיים **וְנְאֻיָּהוּ עָרַל שְׁפָתַיִם**. (תרומת הדשן) הן בני"י לא שומעין אפילו מה שהוא לתועלתם, כ"ש פרעה שלא ישמע מנזקו. (אמרי נועם)

מצניו במדרש (ש"ר א כו) דמשה נעשה ערל שפתים – משום דפעם אחת נטל כתר מלכות מראש פרעה ונתנו על ראשו וציוו השרים להורגו, יתרו יושב ביניהן ואומר להם הנער הזה אין בו דעת אלא בחנו אותו והביאו לפניו בקערה זהב וגחלת אם יושיט ידו לזהב יש בו דעת והרגו אותו ואם יושיט ידו לגחלת אין בו דעת ואין עליו משפט מות מיד הביאו לפניו ושלח ידו לקח הזהב ובא גביראל ודחה את ידו ותפש את הגחלת והכניס ידו עם הגחלת לתוך פיו ונכוה לשונו וממנו נעשה כבד פה וכבד לשון. אם כן על ידי מומו שהוא ערל שפתים נודע בזה מרידתו כנגד פרעה מה שמרד בקטנותו לקחת ממנו כתר המלכות. וזה שאמר **הֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁמְעוּ אֵלֵי** ואם כן איזה זכות תהיה לי להועילם? וגם **נְאֻיָּהוּ עָרַל שְׁפָתַיִם** ויודע פרעה על ידי זה שמרדתי נגדו ואם כן שכיח היזקא ואין אלך. ומצינו שבמקם ששכיחא היזקא לא אומרים 'שלוחי מצוה אינם נזקין'. (אמרות ה')

כך אמר משה דהיאך יהיה אם ישמעני פרעה מחמת דעכו"ם קרובי תשובה הם כנוכר ביונה, אם כן **נְאֻיָּהוּ עָרַל שְׁפָתַיִם** רצונו לומר שלא יהיה לי פתחון פה כלל ללמד זכות על ישראל. (גן רוח בשם זרע אפרים)

פֶּלֶד יִפְקֹד אֶל־לֵהִים אֲתָכֶם – כלומר 'פה קוד' דהיינו כבד פה יפקוד אתכם, סימן זה מסר להם יוסף שהגואל שעתידי לגאלם יהיה כבד פה וכבד לשון וזה היה מסור בידיהם, וכיון שראו למשה שבא לגאלם והיה כבד פה אמרו ודאי זה גואלינו, עם כל זה **לֹא שָׁמְעוּ אֵלֵי נְאֻיָּהוּ יִשְׁמַעְנִי פְרָעָה וְנְאֻיָּהוּ עָרַל שְׁפָתַיִם** – הוא טעם אל האומר כמדובר. (ר שלמה אמריליו מחכמי שאלוניקי)

וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל מֹשֶׁה מִקֶּדֶר רֹחַ וּמִעֲבֹדָה קָשָׁה – רוח לשון רוחניות היינו שהיה קטן וקצר כח המושג שלהם ולא יכלו לקבל דיבור השם יתברך ולכך **וַיִּצְוֶם אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל** היינו לשון חיבור בצוותא חדא והיינו שיחברו רוחניותם אל בני ישראל ואז יוכלו לקבל דיבור השם יתברך כי משה הוא התורה ע"ד **נִתְּנָא אֲתוּ פִי טוֹב הוּא**. (דגל מחנה אפרים)

הֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁמְעוּ אֵלֵי נְאֻיָּהוּ יִשְׁמַעְנִי פְרָעָה וְנְאֻיָּהוּ עָרַל שְׁפָתַיִם – **שָׁמְעוּ** מלשון אסיפה, משה רבינו התאונן שבני ישראל לא נאספים אליו, ומאידך גיסא **נְאֻיָּהוּ יִשְׁמַעְנִי פְרָעָה**, ראה איך הרשעים מתאספים לעסוק בשלהם. (אמרי חיים)

פ. יש גורסים ברש"י - **שְׁמַכְת בְּכוֹרוֹת שְׁקוּלָה כְּנֶגֶד פֶּל הַמָּכּוֹת**, וי"ג **בְּכוֹרוֹת, בְּצִרְת**. וכתב החיד"א בשם הגאון מהר"ר העשיל, שטעות כתיב יש כאן ברש"י, שתחלה היה כתוב בראשי תיבות: למדנו מכאן שמ"ב שקולה וכו' וטעה המעתיק וסבר שכוונת הראשי תיבות היא שמכת בכורות. רבינו בחיי וכן החת"ס גרסו ברש"י מכת בוד.

אֵת כָּל מַגְפּוֹתַי. על דרך הפשט קרא למכת הברד כל מגפתי מפני שבמכת הברד נכללות מגפות הרבה על האדם ועל הבהמה, וזהו מאדם ועד בהמה ושביירת כל האילנות ואין צריך לומר אבוד התבואה והפירות וכל טוב הארץ מרוב הפלגת קרירות הברד, וכן אמר דוד המע"ה (תהלים ע"ח) **וַיִּשְׁקַמּוּתָם בַּחֲנָמַל** הוא מין ממיני הברד והוא הקרח החזק המשבר פרחי האילנות ומיבש הלחות. ואמרו רז"ל למה נקרא שמו חנמל שהיה בא ונח על השקמים ומל וכל שכן הברד הזה שהיה האש מתלקחת בתוכו. (רבינו בחיי)

ק. כתב דעת זקנים – למה חשב בני עמרם ובני יצהר ובני עוזיאל שהם בני בנים של קהת ולא בני בנים של גרשון ומררי ולא חשיב נמי בני בנים של חפרון כמו שאר בני בנים. וי"ל שלא היו לו בנים.

ש. **עָבַר עֲבִירָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מְלָקוֹת פְּעַם רַאשׁוֹנָה וְשִׁנְיָה מְלָקִין אוֹתוֹ וְשִׁלִּישִׁית פּוֹנְסִין אוֹתוֹ לְפִיפָּה**. (סנהדרין פא:)

שבעים פנים לתורה, לעיתים תהיה יותר מתשובה אחת
התשובות אינם להלכה למעשה, הערות והארות יתקבלו בברכה
לעילוי נשמת הרב חפץ בן אסתר זצ"ל
ramnadlan018@gmail.com לקבלת העלון במייל ניתן לפנות לכתובת